Canlılar Arasında Ortak Yaşam Sanatı

Simbiyotik İlişkilerin Bilimsel ve Kavramsal Analizi

Ders Sunumu · *Teradigma*

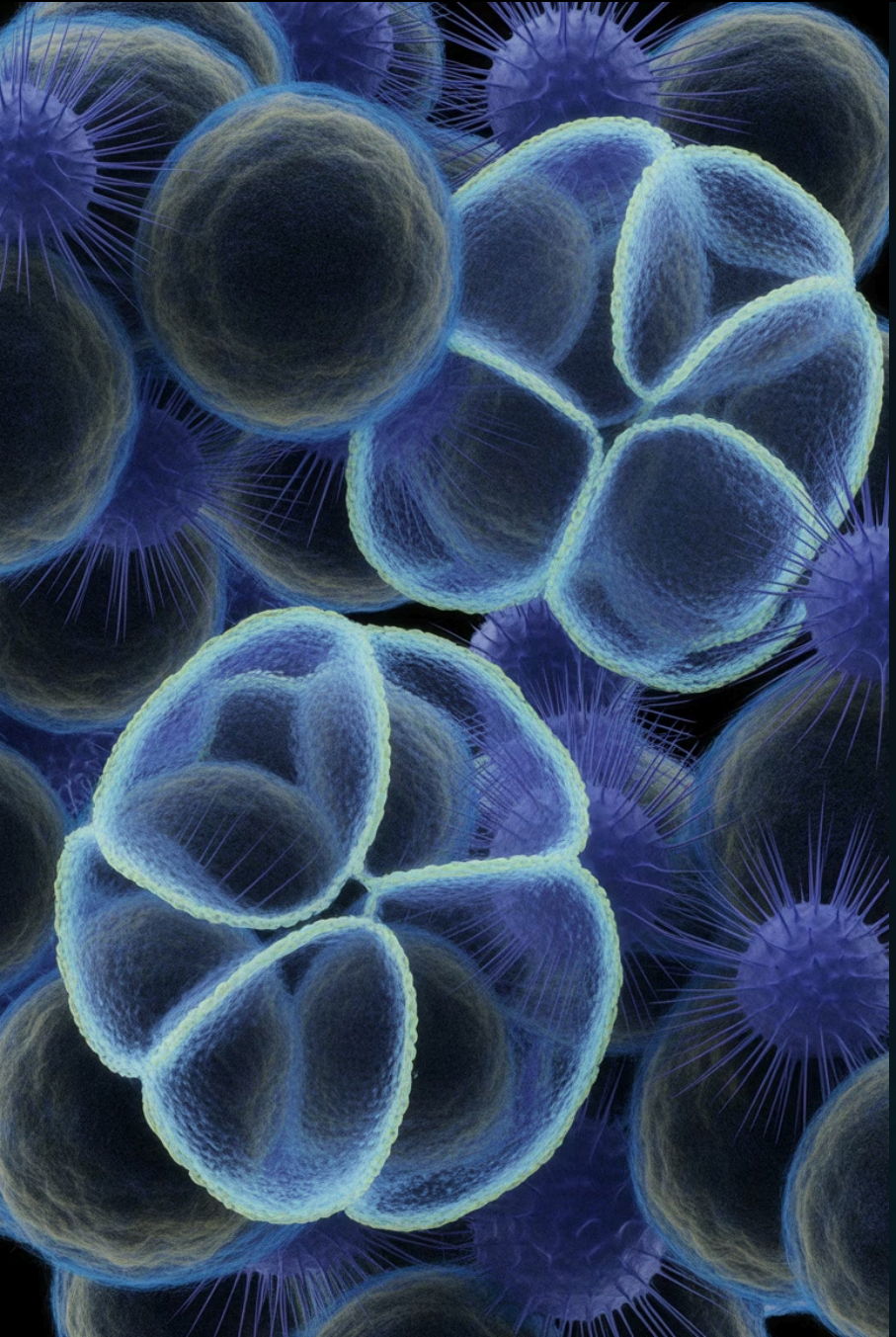

Simbiyoz Nedir?

İki farklı türe ait canlının yakın ve uzun süreli bir etkileşim içinde bulunması durumuna **simbiyoz** denir.

Temel Prensip

Mikroskobik düzeyden en karmaşık ekosistemlere kadar uzanan temel bir işleyiş prensibidir

Temel Gerçeklik

İstisnai bir durum değil; canlılar aleminin temel gerçekliğidir

> Canlılar alemi, kör bir rekabetin hüküm sürdüğü bir savaş alanı değil; farklı kabiliyetlere sahip varlıkların birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere görevlendirildiği, akıl almaz bir yardımlaşma ve sanat galerisidir.

Üç Temel Kategori

Simbiyotik ilişkiler, tarafların birliktelikten nasıl etkilendiğine göre üç ana modelde incelenir.

Mutualizm (+/+)

Her iki tarafın da fayda sağladığı, karşılıklı tamamlayıcılığa dayalı birliktelik

Kommensalizm (+/0)

Bir tarafın fayda sağladığı, diğerinin etkilenmediği birliktelik

Parazitizm (+/−)

Bir canlının (parazit) diğerinin (konak) zararına fayda sağladığı, son derece özelleşmiş birliktelik

Örneklerle Kategoriler

Mutualizm

Likenler, Mikoriza, Bağırsak mikrobiyotası, Palyaço balığı-Anemon

Kommensalizm

Köpek balığı ve pilot balığı, Balina ve midye

Parazitizm

Ökse otu (yarı parazit), Tenya (iç parazit), Kene (dış parazit)

Liken: Bir Bedende İki Canlı

Kayalar ve ağaç gövdeleri üzerindeki likenler, bir mantar (mikobiyont) ile fotosentez yapabilen bir ortağın (alg veya siyanobakteri) oluşturduğu birlikteliktir.

Mantarın Görevi

Fiziksel iskeleti kurar, yüzeye sabitler, su ve mineral emilimini sağlar

Algin Görevi

Güneş ışığıyla her iki ortağın ihtiyacı olan organik besinleri üretir

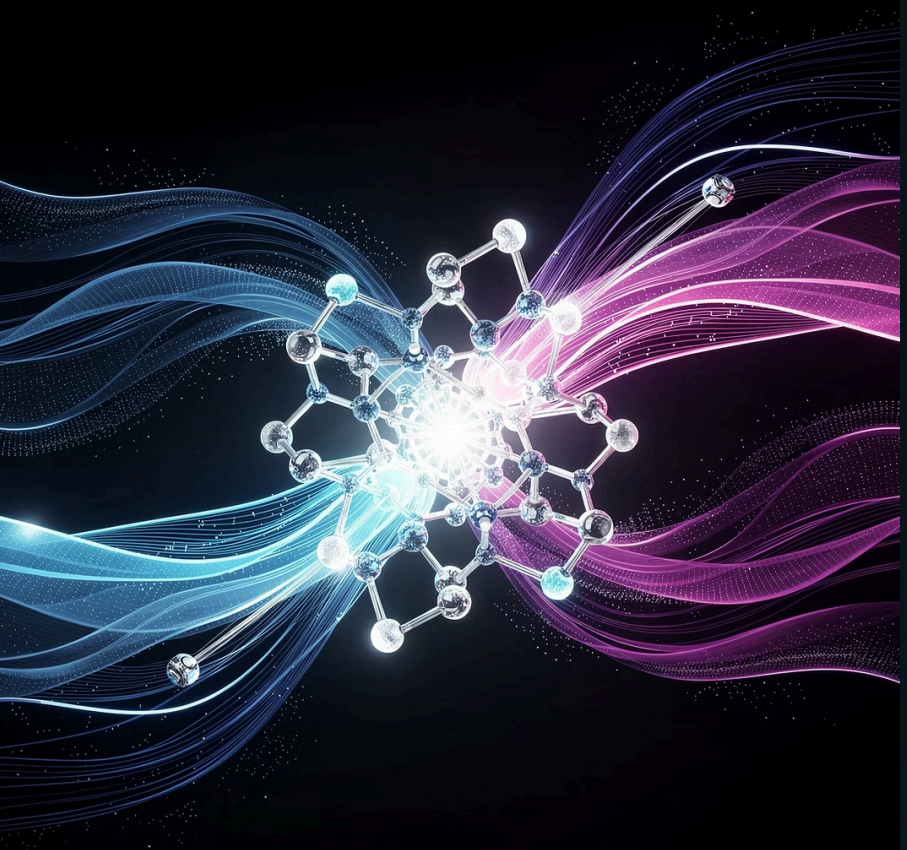

Likende Ortaya Çıkan Yeni Özellikler

Ne mantarın ne de algin tek başına üretemediği, kendine özgü **liken asitleri** sentezlenir.

> İki farklı unsurun bir araya gelerek parçaların toplamından daha fazlasını ifade eden, bütünüyle yeni ve daha karmaşık bir sistem oluşturması tesadüfle açıklanabilir mi?

Mikoriza Ağı: Toprak Altındaki İttifak

Bitkilerin yaklaşık %95'i, köklerinde mikoriza mantarlarıyla ortak bir ağ kurar. Bu ilişki rastgele bir temastan değil, özel bir biyokimyasal diyalogdan ibarettir.

01

Sinyal Gönderimi

Bitki kökleri toprağa **strigolakton** adlı sinyal molekülleri salgılar

02

Davetiye

Bu kimyasal mesaj bir davetiye gibi işlev görür; mantarın sporları sinyali algılar ve çimlenir

03

Karşılık

Mantar, karşı sinyal olarak **Myc faktörleri** üretir; bitki bu sinyale yanıt vererek kök hücrelerini mantarın girişine hazırlar

Mikoriza: Besin Alışverişi

Tanışma ve anlaşma sürecinin ardından sistem tam kapasiteyle devreye girer.

1

Mantar Toplar

Mantar hifleri, bitkinin tek başına ulaşamayacağı alanlardan fosfor, çinko ve bakır ile su toplar

2

Bitki Aktarır

Bitki, fotosentezle ürettiği karbon bileşiklerinin bir kısmını mantara aktararak onun enerji ihtiyacını karşılar

3

Sonuç

Toprak altında, verimliliği en üst düzeyde işleyen bir kaynak alışveriş sistemi

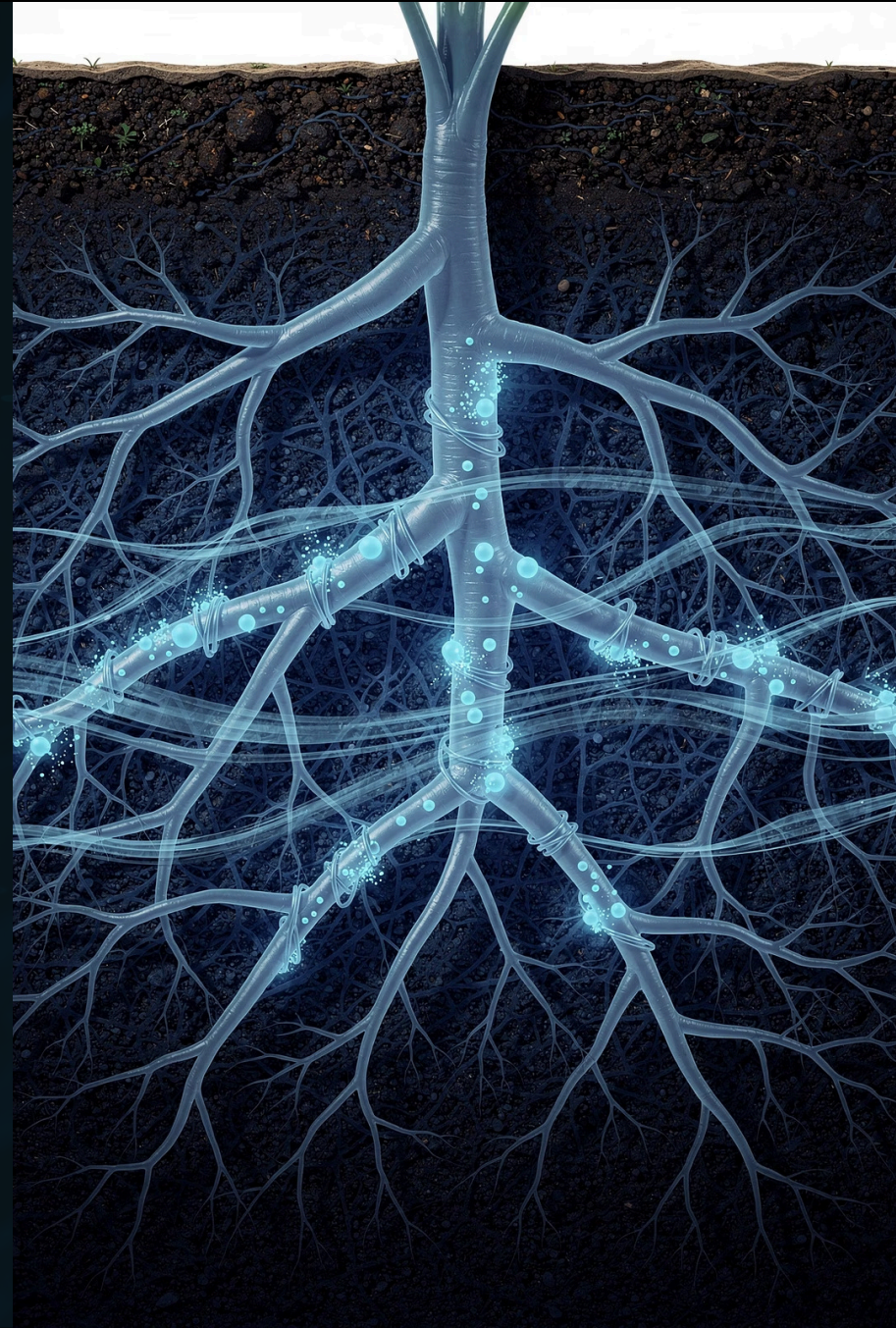

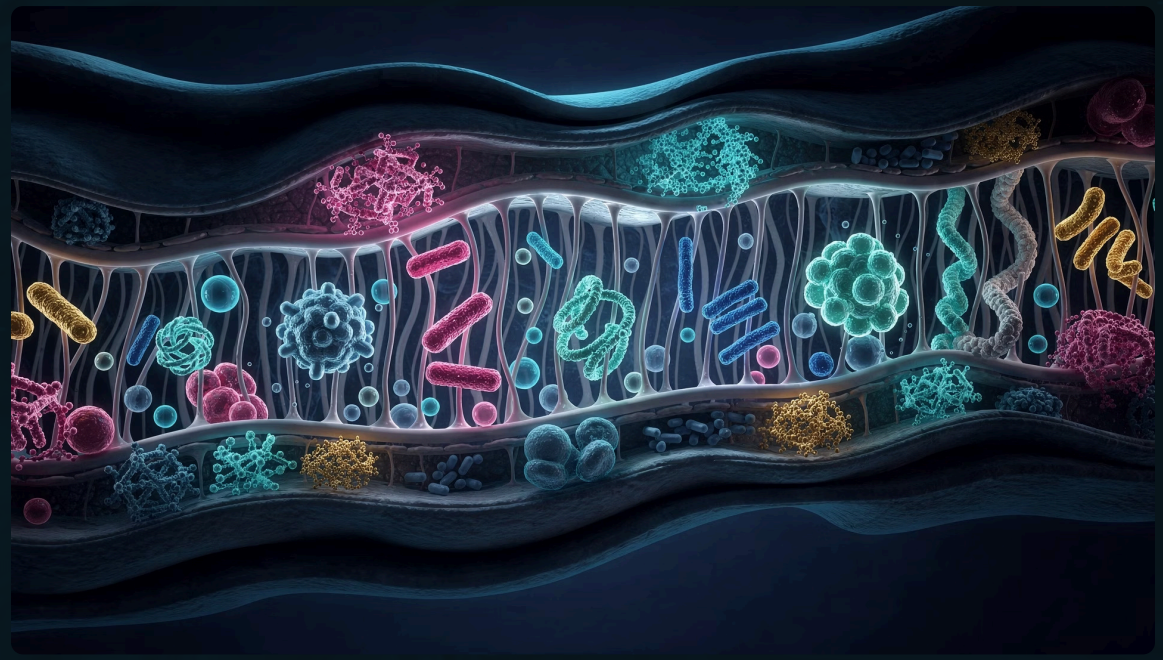

Bağırsak Mikrobiyotası: İçimizdeki Ekosistem

İnsan bağırsakları, trilyonlarca mikroorganizmaya ev sahipliği yapan karmaşık bir ekosistemdir; bu topluluk adeta ayrı bir organ gibi işlev görür.

1 Fermentasyon

İnsan sindirim enzimlerinin parçalayamadığı kompleks karbonhidratlar (lifler) bakteriler tarafından fermente edilir

2 KZYA Üretimi

Fermentasyon sonucunda **Kısa Zincirli Yağ Asitleri (KZYA)** üretilir: asetat, propiyonat ve bütirat

3 Enerji Kaynağı

Bütirat, kalın bağırsak duvarı hücrelerinin birincil enerji kaynağıdır

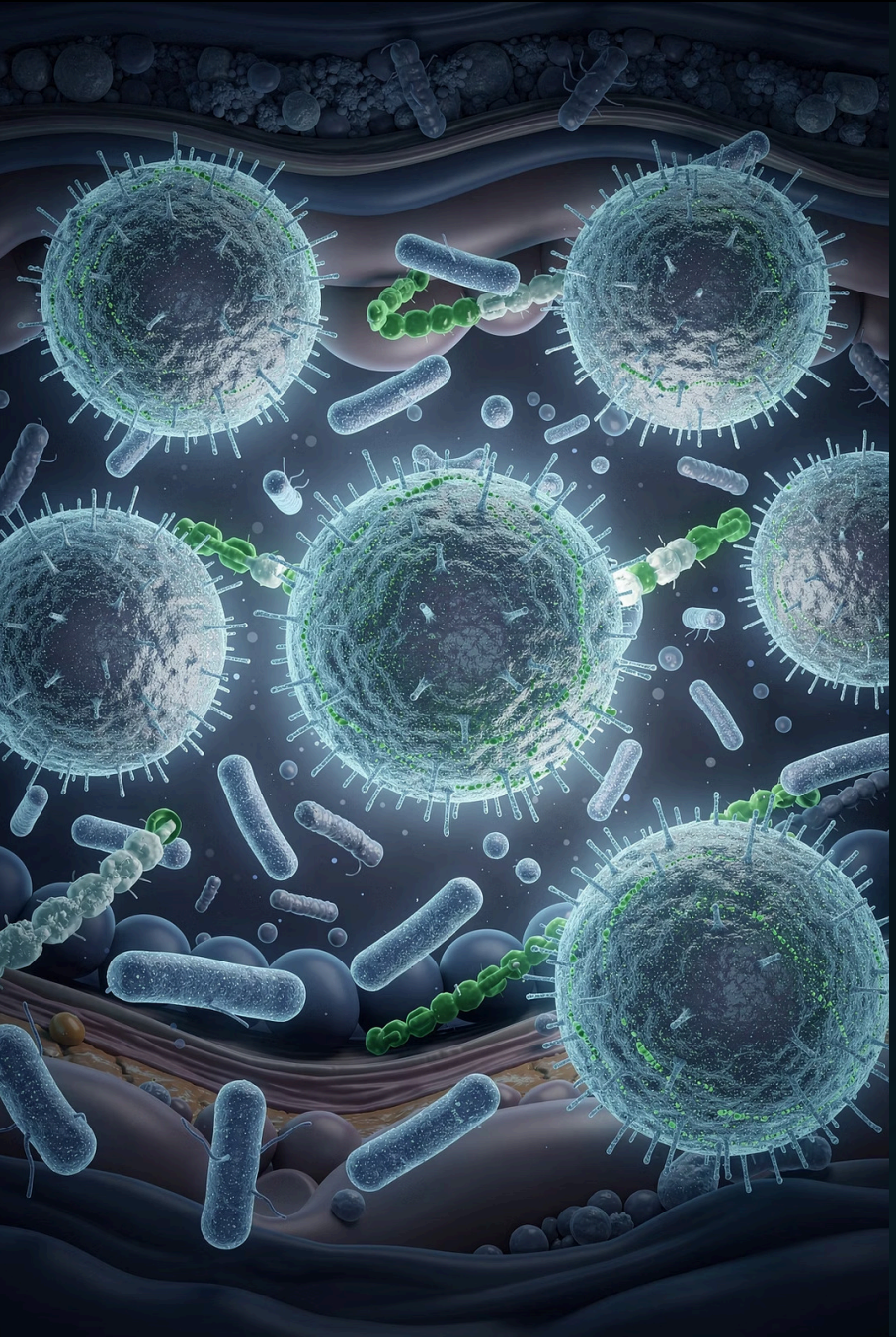

Mikrobiyota: Bağışıklık ve Vitamin Üretimi

T-Regülatör Hücreleri

Üretilen KZYA'lar, bağışıklık sisteminin aşırı tepki vermesini önleyen **T-regülatör** hücrelerinin gelişimini destekler

Hayati Denge

Bu mekanizma, vücudun kendi dokularına saldırmasını engelleyen hayati bir denge unsurudur

Vitamin Üretimi

Mikrobiyota aynı zamanda K vitamini ve B grubu vitaminleri (B12, folik asit) üretir

Palyaço Balığı ve Anemon: Zehirli Kollarda Güvenli Yuva

Anemonların zehirli dokunaçları (nematosistler) çoğu deniz canlısı için ölümcüldür; palyaço balığı ise bu dokunaçlar arasında güvenle yaşar.

Özel Mukus Tabakası

Balığın derisindeki özel mukus tabakası, glikoprotein yapıda karmaşık bir bileşiktir

Tanınma Sinyali

Bu tabaka, anemonun yakıcı hücrelerinin ateşlenmesini engelleyen bir **tanınma sinyali** işlevi görür

Kimyasal Tanıma

Anemon, palyaço balığını bir av ya da tehdit olarak değil, adeta kendi dokusunun bir parçası olarak tanır

Palyaço Balığı ve Anemon: Karşılıklı Fayda

Bu ilişki, mutualizmin (+/+) mükemmel bir örneğidir.

Balığın Korunması

Balık, zehirli dokunaçlar sayesinde avcılardan korunur

Anemonu Korur

Anemonu kemiren kelebek balıkları gibi canlıları uzaklaştırır

Temizlik ve Besin

Anemonun üzerindeki parazitleri ve artıkları temizler; kendi atıklarıyla anemona ek besin sağlar

Diğer Mutualizm Örnekleri

Timsah ve Kürdan Kuşu

Kuş, timsahın ağzındaki et artıkları ve parazitlerle beslenir; timsah tehlikeli enfeksiyonlara yol açabilecek artıklardan arınır

Zebra ve Öküzkakan Kuşu

Kuşlar zebraların derisindeki keneleri ve parazitleri yer; zebralar zararlı parazitlerden arındırılır

Kommensalizm Örneği: Pilot Balığı

Pilot Balığının Faydası

Pilot balıkları, köpek balığının etrafında yüzerek avcılardan korunur ve artık besin parçacıklarıyla beslenir

Köpek Balığına Etkisi

Köpek balığı bu durumdan etkilenmez

Sonuç

Net fayda yalnızca pilot balığında; köpek balığında ne yarar ne zarar

Parazitizm: Özelleşmiş Bir Yaşam Stratejisi

Parazitizm, son derece ileri düzeyde uzmanlaşma gerektiren bir yaşam stratejisidir.

Tutunma Yapıları

Konağa tutunmak için kancalar ve vantuzlar gibi özel yapılar bulunur

Körelmiş Organlar

Sindirim sistemi gibi bazı organlar körelmiştir; bu, konağa mutlak bağımlılığın bir göstergesidir

Karmaşık Adaptasyonlar

Konak yaşam döngülerine, fizyolojisine ve davranışlarına müdahale edebilen karmaşık adaptasyonlar söz konusudur

Bitkisel Parazitler: Yarı ve Tam Parazitler

Ökse Otu (Yarı Parazit)

Kendi fotosentezini yapabilir; ancak "emeç" adlı özel yapılarını konağın odun borularına uzatarak su ve mineral alır

Canavar Otu / Küsküt Otu (Tam Parazit)

Klorofil içermez, fotosentez yapamaz; emeçlerini hem odun hem soymuk borularına ulaştırarak tüm su, mineral ve organik besinleri konaktan çeker

Hayvansal Parazitler: Dış ve İç

Dış Parazitler (Ektoparazitler)

Kene, bit, pire — konağın derisi üzerinde yaşar

İç Parazitler (Endoparazitler)

Tenya, karaciğer kelebeği — konağın sindirim sistemi, karaciğer veya kas dokusu gibi iç organlarında yaşamak üzere özelleşmiştir

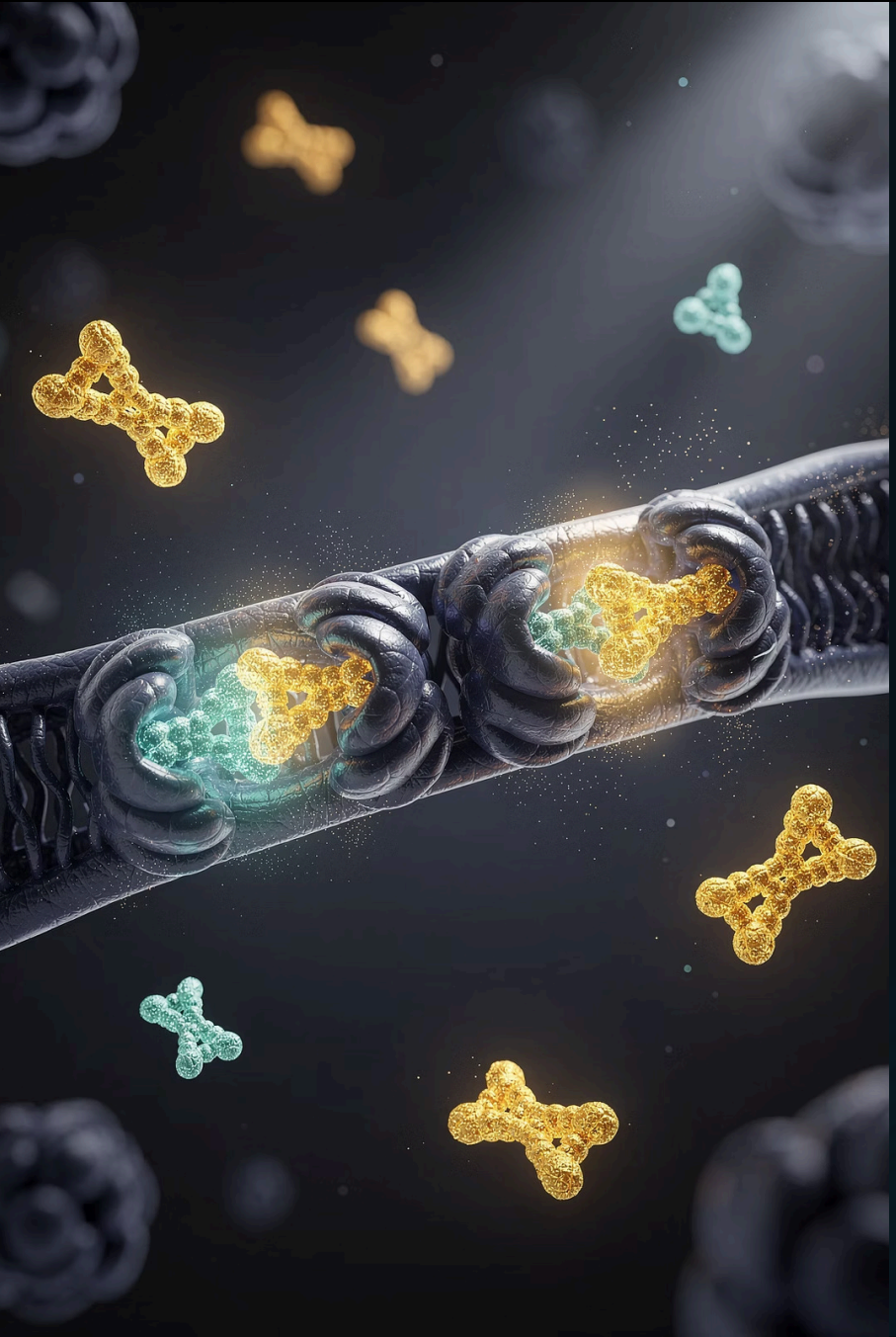

Tesadüfün Açıklayamadığı Tanıma Sistemi

Mikoriza örneğinde bitki kökü, topraktaki milyarlarca mikroorganizma arasından kendisine fosfor getirecek mantarı özel bir kimyasal mesajla (strigolakton) davet eder.

> Bu, kilit ve anahtar uyumu gibi önceden planlanmış bir tanıma ve iletişim sistemini gerektirmez mi? Böyle bir sistemin akılsız atomların kendi kendine bir araya gelmesiyle oluşması mümkün müdür?

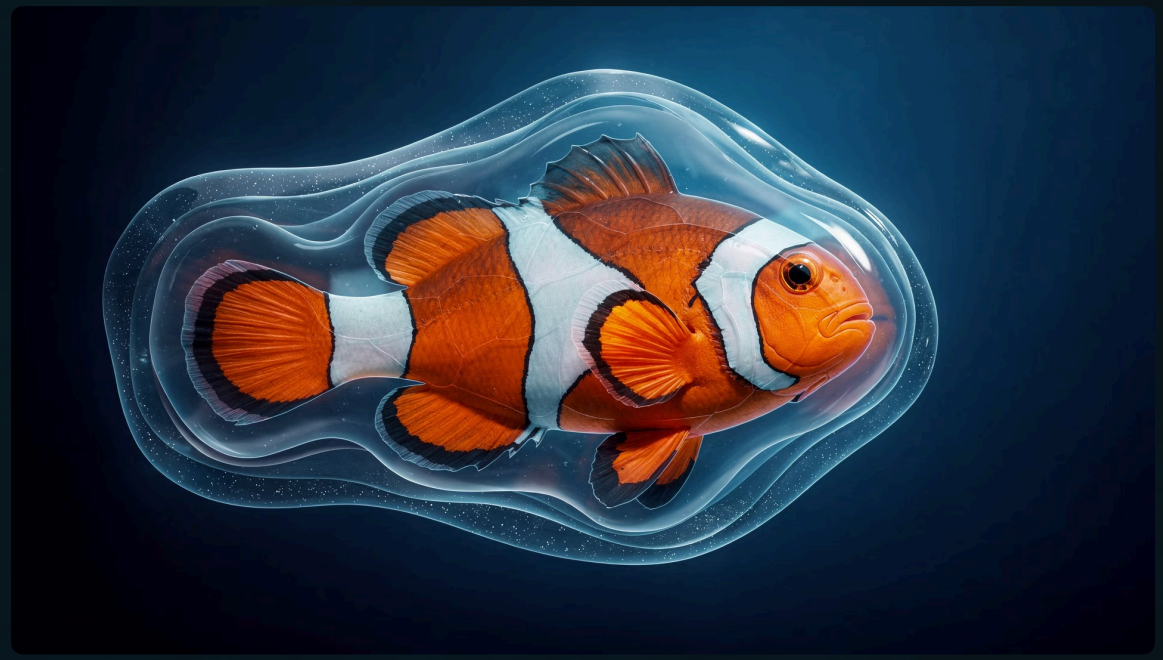

Tesadüfün Açıklayamadığı Kimyasal Formül

Palyaço balığının derisindeki mukus, anemonun zehrini tesirsiz kılacak özel formüle sahiptir.

> Zehirli dokunaçlara yapılan her "hatalı" denemenin ölümle sonuçlanacağı bir ortamda, bu mükemmel kimyasal kamuflajın rastgele ortaya çıkması mümkün müdür? Bu örnekler, olayların arkasında bir bilgi, irade ve maksadın varlığını göstermektedir.

Hassas Tasarımın İki Göstergesi

Mikoriza Ağı

İletişim belirsiz kimyasallarla değil, belirli görevler için kodlanmış özel moleküllerle (strigolaktonlar ve Myc faktörleri) sağlanır; besin toplama kapasitesi bitkinin tek başına ulaşabileceğinin katbekat üzerindedir.

Bağırsak Mikrobiyotası

Mikroorganizmalar rastgele yan ürünler değil, tam olarak konağın ihtiyacı olan molekülleri üretir; KZYA'ların T-regülatör hücrelerini düzenlemesi, bir sistemin parçasının başka bir sistemi tamamlamak ve düzenlemek üzere görevlendirildiğini gösterir.

Üç Metafor: Alışkanlığın Gizlediği Sanat

Toprak Altındaki İnternet

Mikoriza ağı, ormanları birbirine bağlayan, üzerinden besin ve sinyallerin aktarıldığı sessiz ve görünmez bir iletişim altyapısıdır

İç Bahçe ve Eczane

Bağırsak mikrobiyotası, sağlığı korumak için sürekli vitaminler ve KZYA'lar üreten, yediğimiz besinlerle şekillendirdiğimiz bir iç ekosistemdir

Yaşayan Görünmezlik Pelerini

Palyaço balığının mukus tabakası, özel bir kimyasal şifreyle kodlanmış ve onu ölümcül bir ortamda yaşatacak biçimde tasarlanmış biyokimyasal bir sanat eseridir

Dersin Özeti: Rekabet Değil, Yardımlaşma

Bilimsel veriler simbiyotik sistemlerin **nasıl** işlediğini ortaya koyar; bu verilerin ardındaki sanat ve maksat ise daha derin bir bakış açısı gerektirir.

- → Her üç kategoride de (mutualizm, kommensalizm, parazitizm) son derece özelleşmiş ve hassas ayarlı mekanizmalar söz konusudur
- → Bir canlının ihtiyacı, başka bir canlının kabiliyetiyle tam olarak karşılanmaktadır
- → Yardımlaşma, hayatta kalma mücadelesinden çok daha temel ve yaygın bir prensip olarak karşımıza çıkmaktadır

> Simbiyoz, her varlığın en küçüğünden en büyüğüne kadar birbiriyle bağlantılı bir bütün içinde hayati bir rol oynadığı, büyük bir karşılıklı destek ve maksatlı bir tasarım sistemine işaret eder.